

Deltaplan
Agrarisch
Waterbeheer

JAARVERSLAG 2018

INHOUD

Voorwoord	p.05
1. Voortgang DAW in 2018	p.06
2. Maatwerk in de grondwaterbeschermingsgebieden	p.16
3. Landbouwportaal Noord-Holland succesvolle tool voor maatregelen water en bodem	p.19
4. Gezamenlijk optrekken in DAW-impuls en de Delta-aanpak	p.20
5. Gezamenlijk aan de slag in drinkwatergebied 't Klooster	p.22
6. De Waterkaravaan groeit in 2018 uit tot een vaste waarde binnen het DAW	p.24
7. Uitbouwen van website agrarisch waterbeheer levert meer bezoekers op	p.25
8. Nitraatmeting vollegrondsgroenten: leren van meetgegevens	p.26
9. Transparante Polder: inzicht in effect agrarisch handelen op waterkwaliteit	p.28
10. DAW investeert in kennis bodembeheer	p.30
11. Enthousiasme voor 'Bewust Boeren' groeit	p.32
12. Samen werken aan een weerbaarder watersysteem	p.34

Voorwoord

Afgelopen jaar bleek hoe belangrijk het voor de land- en tuinbouwsector is om over goed en voldoende zoetwater te kunnen beschikken. Vanwege de lange droogteperiode in 2018 moest de sector alle zeilen bijzetten, hetgeen ook gold voor de waterschappen. Wij concluderen dat de onderlinge samenwerking goed verliep. En: ondanks de droogte hebben we wederom de nodige stappen vooruit gezet met het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer.

Welke stappen dit zijn, leest u in dit jaarverslag over 2018, dat we hierbij aanbieden namens het Bestuurlijk Overleg Open Teelten en Veehouderij (BOOT). Uit de verhalen en getallen in dit jaarverslag kunnen we opmaken dat het bouwen op de verantwoordelijkheid en professionaliteit van boeren en tuinders op het gebied van water en bodem leidt tot concrete resultaten. We gaan voor lokaal maatwerk en zoeken oplossingen die passen bij de bedrijfsvoering van agrariërs ter plaatse. Ook hebben we weer een stap gezet in het SMART maken van de effecten van DAW (op basis van MNSLO- meetpunten, Meetnet Nutriënten Landbouw Specifiek Oppervlaktewater) op drie niveaus: we meten het aantal deelnemers, de maatregelen die zij nemen en we meten de effecten hiervan op het water. Met het DAW bewandelen we al enkele jaren de weg naar een duurzamere landbouw met genoeg verdienpotentieel, zoals minister Schouten bepleit in haar landbouwvisie Waardevol en Verbonden.

Met ons werk in de 34 meest kwetsbare grondwaterbeschermingsgebieden leveren we een bijdrage aan het 6^e Nitraatactieplan, met als resultaat schoon drinkwater. We pleiten er daarom voor dat het nieuwe Gemeenschappelijke Landbouw Beleid voldoende financiële ruimte biedt voor de belangrijke thema's water en bodem.

De inzet van het Supportteam DAW als facilitator en verbinder is daarbij van groot belang. We moeten en willen ook in 2019 samen blijven optrekken. Niet alleen om de kwaliteitsnormen voor het grond- en oppervlaktewater te halen, maar ook om de gevolgen van de klimaatverandering op de waterkwantiteit op te kunnen vangen.

Kijk eerst met ons terug in het jaarverslag 2018!

Jacob Bartelds, LTO Nederland

Ingrid ter Woorst, Unie van Waterschappen

Voortgang DAW in 2018

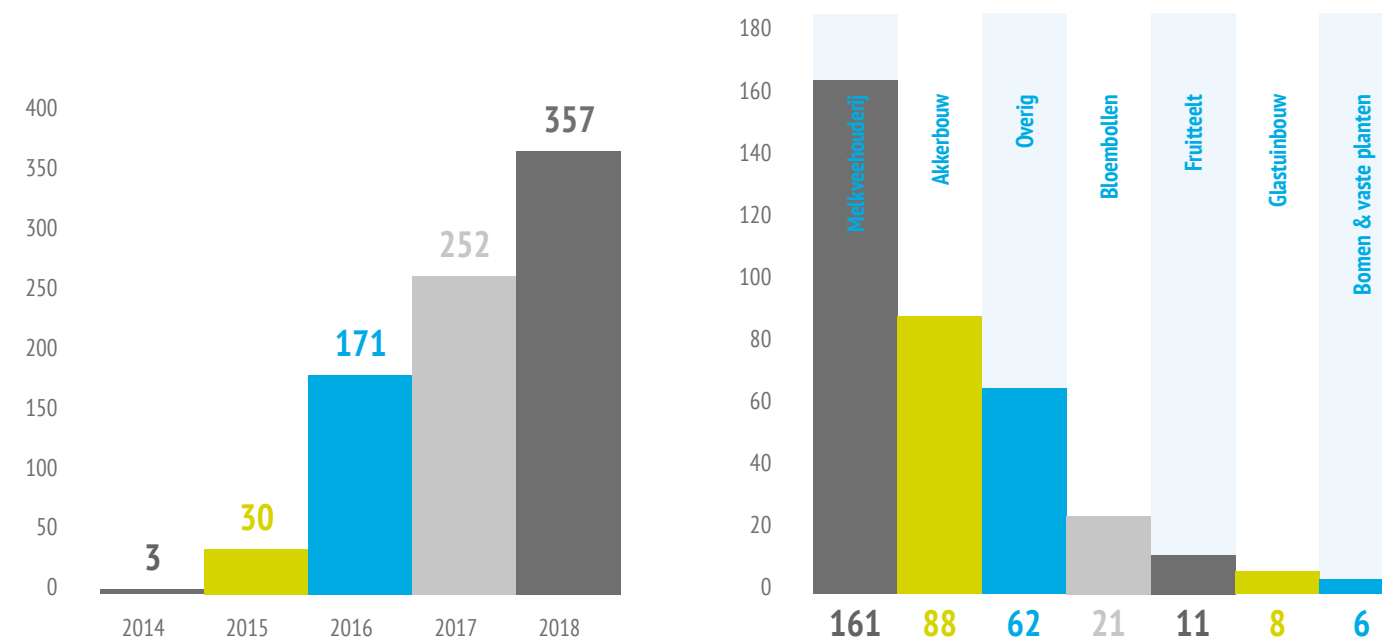
1

Steeds meer agrariërs werken aan schoon en voldoende zoetwater en aan goed bodembeheer. Agrariërs ontdekken dat ze invloed hebben en willen meer kennis over welke maatregelen effectief zijn voor hun bedrijf. In onze projecten puzzelen we samen met de boer en adviseurs naar wat zowel voor de waterkwaliteit als voor hem goed is. De voortgang van DAW geven we in dit hoofdstuk weer aan de hand van enkele kengetallen. Belangrijk onderdeel van DAW in 2018 was onze inzet voor de 34 grondwaterbeschermingsgebieden. Deze gebieden liggen op de zandgronden in de provincies Drenthe, Overijssel, Gelderland, Noord-Brabant en Limburg en zijn zeer kwetsbaar. Hiervoor hebben we een groot aantal nieuwe projecten opgestart, lees hierover meer op pagina 16.

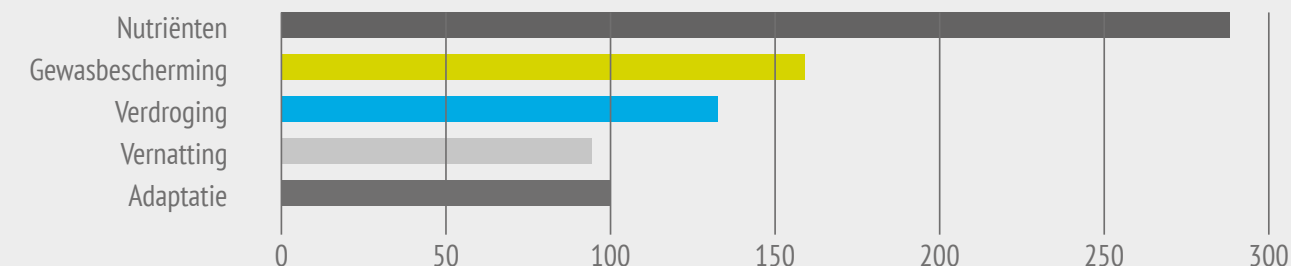
Lopende projecten

Het aantal lopende projecten is in 2018 met ruim 100 nieuwe projecten toegenomen naar ruim 350. Dit is inclusief de projecten voor de 34 grondwaterbeschermingsgebieden.

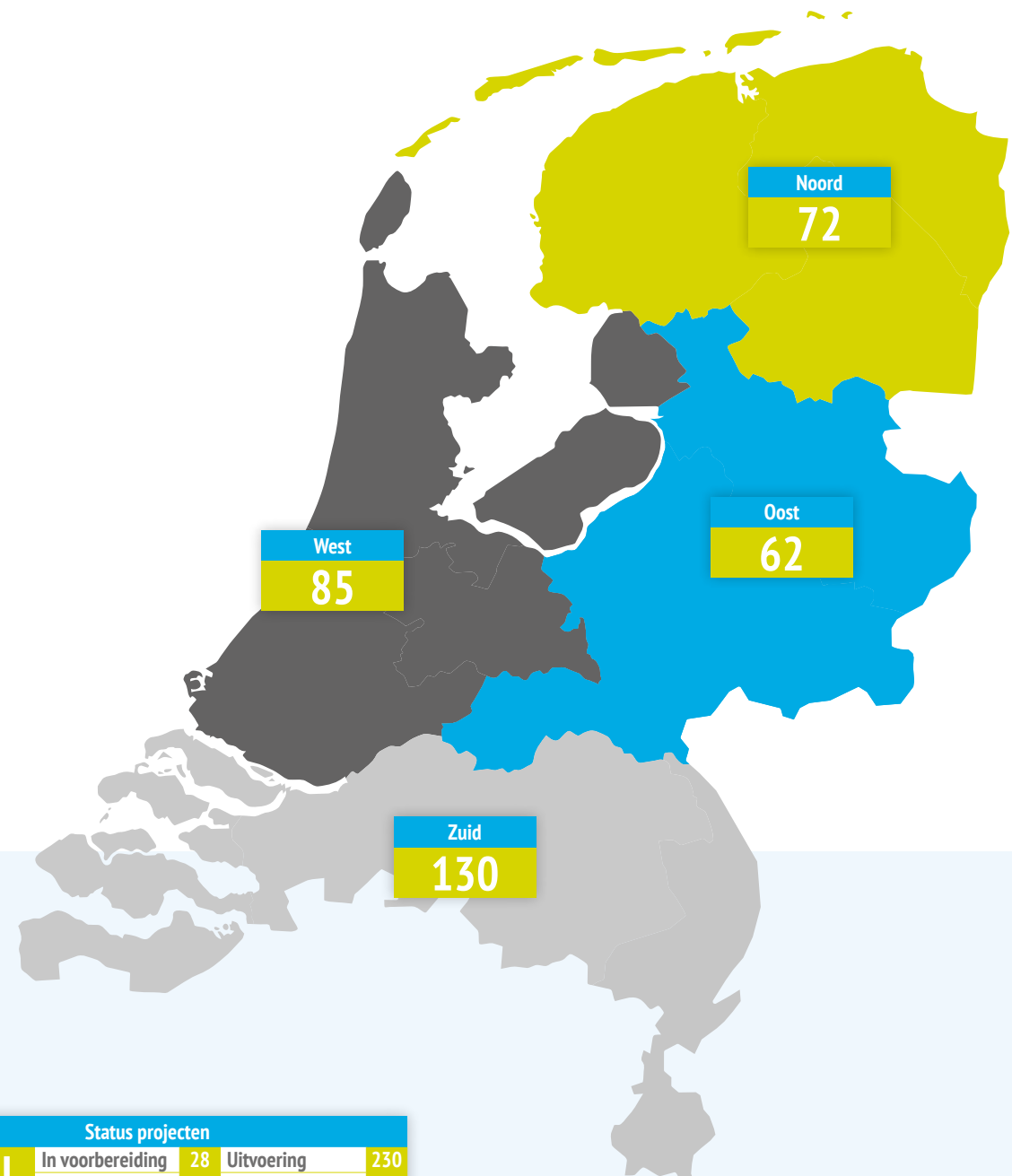
De verdeling van de projecten over de diverse sectoren en doelen. Met name het aantal projecten in de melkveehouderij is flink gestegen.

Hieronder is de verdeling van de projecten over de doelen van het DAW weergegeven. Agrariërs werken in projecten vaak aan meerdere doelen. Dit maakt dat de optelling van de aantallen per opgave groter is dan 350.

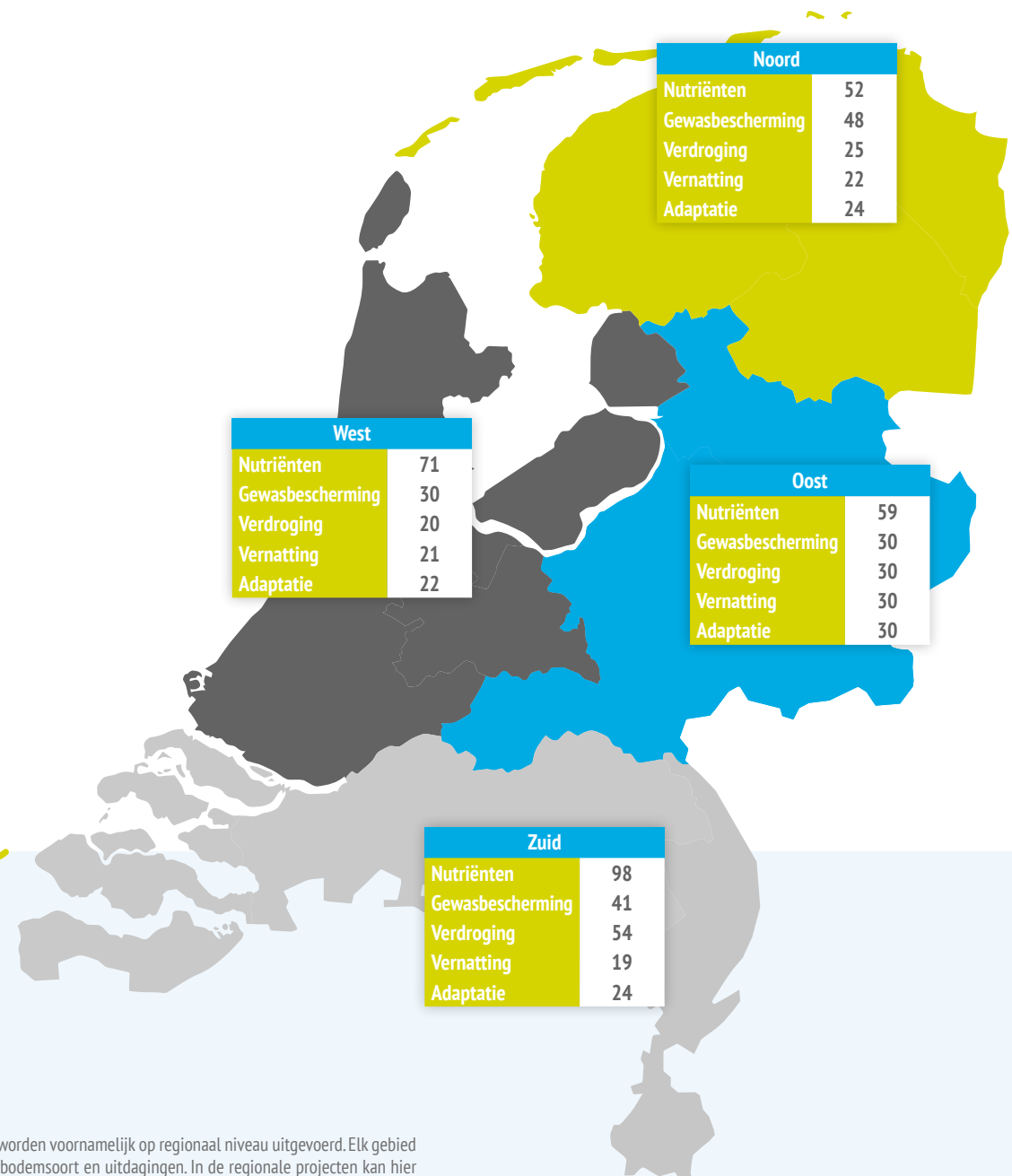

Aantal projecten per regio

Status projecten				
Totaal	In voorbereiding	28	Uitvoering	230
	In procedure	28	Afgerond	71

Verspreiding projecten per doel over regio

* DAW projecten worden voornamelijk op regionaal niveau uitgevoerd. Elk gebied kent zijn eigen bodemsoort en uitdagingen. In de regionale projecten kan hier goed op ingespeeld worden.

Verdeling meest gehanteerde maatregelen

Hieronder is een verdeling weergegeven van de meest gehanteerde maatregelen per opgave. Opvallend hierin is dat bij alle opgaven de kennisoverdracht bovenaan staat. Kennisoverdracht tussen agrariërs onderling is essentieel omdat agrariërs hiermee inzicht krijgen in de mogelijkheden en effectiviteit van maatregelen. Steeds meer informatie over effecten op het grond- en oppervlaktewater komt uit lopende projecten. Langlopende projecten geven steeds meer praktijkinformatie over de bedrijfsresultaten bij een op bodem- en waterbeheer gerichte bedrijfsvoering.

Verminderen verlies nutriënten (totaal 285 projecten)	Aantal projecten
Kennisoverdracht	121
Landelijk uitrollen Vruchtbare Kringloop over alle sectoren. Het betreft hier voornamelijk het gezamenlijk opstellen van het plan door meerdere bedrijven in een gebied	42
Integraal bedrijfsplan opstellen als onderdeel van bewustwordingsactiviteiten ter bevordering van waterbewust boeren	40
Herinrichting erf en aanleg opvangvoorziening voor tegengaan erfafspoeling (meer dan wettelijk verplicht / afdwingbaar)	24
investeringen met betrekking tot precisiebemesting	18

Verminderen verlies gewasbeschermingsmiddelen (totaal 155 projecten)	Aantal projecten
Kennisoverdracht	79
Aanleg voorzieningen om erf/bedrijfswater te zuiveren (meer dan wettelijk verplicht / afdwingbaar)	28
Herinrichting erf en aanleg opvangvoorziening voor tegengaan erfafspoeling (meer dan wettelijk verplicht / afdwingbaar)	18
Integraal bedrijfsplan opstellen als onderdeel van bewustwordingsactiviteiten ter bevordering van waterbewust boeren	16
Aanleg droge bufferstroken (breder dan wettelijk voorgeschreven / mest- en spuitvrij) langs water	11

Verminderen verdrogingschade (totaal 130 projecten)	Aantal projecten
Kennisoverdracht	56
Water vasthouden in een kavelsloot door: plaatsen LOP-stuw, of verhogen bestaande duiker, of deze volledig te dempen, of verhogen van de slootbodem.	18
Aanleg regelbare/ peilgestuurde drainage evt. in combinatie met klimaatadaptieve regelbare drainage	17
Investeringen in gerichte watergeefsystemen	16
Investeringen met betrekking tot infiltratie via onderwaterdrainage (bv. veenweidegebied)	13

Kennisoverdracht is kennisuitwisseling

Kennisoverdracht is bij alle opgaven de meest gehanteerde maatregel. Vrij logisch, vindt Marieke van Leeuwen, DAW-regiocoördinator in Zuid-Holland, Noord-Holland en Utrecht. “Managementmaatregelen, of goede landbouwpraktijk zoals ze vaak zeggen, heeft meer potentie dan fysieke maatregelen.”

Kennisoverdracht staat voor de regiocoördinator voor kennisuitwisseling. De agrarische ondernemers doen tijdens verschillende activiteiten kennis op over goed bodem- en waterbeheer. Ze krijgen bijvoorbeeld advies van groeispecialisten, loonwerkers, voeradviseurs, medewerkers van het waterschap. Daarnaast maken ze excursies naar ondernemers die al een stap hebben gezet in het nemen van watermaatregelen. “Maar de boeren nemen niet alleen kennis tot zich, ze wisselen ook kennis uit. Met andere agrariërs, maar ook richting de waterschappen bijvoorbeeld.”

Door elkaars belevingswereld in te stappen, is het gemakkelijker zoeken naar maatregelen die goed zijn voor de boer én waterkwaliteit. Denk aan betere nutriëntenbenutting, goed graslandbeheer, beter ruwvoermanagent en goede bemestingsstrategie door de agrarische ondernemers. Van Leeuwen: “Dan gaat het over wanneer zaai ik, hoe bewerk ik mijn grond het beste en wat voor gevolgen heeft het als ik in de regen mijn perceel bemest?” Door daar verbeteringen te realiseren, werken boeren aan het verminderen van verlies gewasbeschermingsmiddelen, nutriënten en verdrogingschade.

Vermindering natschade (totaal 93 projecten)	Aantal projecten
Kennisoverdracht	18
Integraal bedrijfsplan opstellen als onderdeel van bewustwordingsactiviteiten ter bevordering van waterbewust boeren	9
Investerings mbt infiltratie via onderwaterdrainage (bv. veenweidegebied)	7
Aanleg regelbare/ peilgestuurde drainage evt. in combinatie met klimaatadaptieve regelbare drainage	6
Gebiedsgericht bedrijfswaterplan opstellen. Het betreft hier voornamelijk het gezamenlijk opstellen van het plan door meerdere bedrijven in een gebied	6

Klimaatadaptatie (totaal 68 projecten)	Aantal projecten
Kennisoverdracht	44
Integraal bedrijfsplan opstellen als onderdeel van bewustwordingsactiviteiten ter bevordering van waterbewust boeren	17
Landelijk uitrollen Vruchtbare Kringloop over alle sectoren. Het betreft hier voornamelijk het gezamenlijk opstellen van het plan door meerdere bedrijven in een gebied	12
Investerings mbt infiltratie via onderwaterdrainage (bv. veenweidegebied)	12
Aanleg regelbare/ peilgestuurde drainage evt. in combinatie met klimaatadaptieve regelbare drainage	12

Effecten van de maatregelen

Hoe effectief maatregelen zijn, laat zich moeilijk voorspellen. Dit is zeer afhankelijk van de lokale situatie. Onder meer de ligging van het bedrijf in het watersysteem, de bodemsoort, de teelten en professionaliteit zijn parameters die de effectiviteit beïnvloeden. Naarmate meer ervaring wordt opgedaan met de maatregelen, gekoppeld aan meer gemeten informatie, kunnen naar verwachting in de toekomst hier wel uitspraken over worden gedaan.

Deelname

Het aantal deelnemende agrariërs aan projecten van DAW laat zich moeilijk monitoren, omdat veel agrariërs deel uitmaken van meerdere projecten. Deelname moet uiteindelijk leiden tot het nemen van maatregelen, maar een aantal projecten zit nog in de fase van kennisuitwisseling en oriënteren.

Een raming van het aantal deelnemende agrariërs van 15.000 is realistisch. Ook buiten de DAW-projecten zijn agrariërs actief met landbouw-watermaatregelen. Deze groep hebben we (nog) niet in beeld.

Samenwerking

De inzet van de betrokken partijen is de basis van het succes van DAW. De leden van het Supportteam DAW ontmoeten dagelijks gemotiveerde LTO-ers, waterschappers, overheidsvertegenwoordigers, medewerkers van onderzoeksinstituten, kernteamleden, partijsectoren, adviseurs en erfbetreders die zich inzetten voor het agrarisch bodem- en waterbeheer.

34 grondwaterbeschermingsgebieden

Bestuursovereenkomst 'Aanvullende aanpak nitraatuitspoeling uit agrarische bedrijfsvoering in specifieke grondwaterbeschermingsgebieden'

LTO Nederland, de Vereniging van drinkwaterbedrijven Vewin, IPO en Rijksoverheid tekenden december 2017 de bestuursovereenkomst 'Aanvullende aanpak nitraatuitspoeling uit agrarische bedrijfsvoering in specifieke grondwaterbeschermingsgebieden' als onderdeel van het 6^e Nitraatactieprogramma. Deze overeenkomst is gericht op de verbetering van de grondwaterkwaliteit in 34 kwetsbare grondwaterbeschermingsgebieden in Drenthe, Overijssel, Gelderland, Noord-Brabant en Limburg. Alle agrariërs in deze 34 gebieden worden benaderd om zich in te zetten voor de grondwaterkwaliteit. We streven naar een deelname van 50 tot 80 procent in een gebied. Door individuele bedrijfsbegeleiding, uitwisseling van ervaringen via kleine studiegroepen en velddemonstraties bieden we de agrariërs kennis en maatregelen aan om toe te passen op hun eigen bedrijf. We blijven de boeren gedurende het project begeleiden en volgen de effecten van de genomen maatregelen. Eind 2018 zijn we begonnen met de werving, die onder andere in Noord-Brabant al zestig deelnemende agrariërs opleverde. In 2019 zetten we de werving voort.

2 Maatwerk in de grondwaterbeschermingsgebieden

Door agrariërs intensieve begeleiding te bieden, werkt het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer aan het verbeteren van de (grond)waterkwaliteit in Noord-Brabant. Dat doen we in nauwe samenwerking met Brabant Water en de provincie. Behalve in Noord-Brabant startte het DAW soortgelijke projecten op in kwetsbare grondwaterbeschermingsgebieden in Drenthe, Limburg, Overijssel en Gelderland als onderdeel van het 6^e nitraatactieprogramma.

Verbetering grondwaterkwaliteit

Niet overal in Brabant voldoet het ondiepe grondwater aan de normen van de Nitraatrichtlijn. Zeker waar dit water in de toekomst als bron voor drinkwater wordt ingezet is het belangrijk om verbetering van de grondwaterkwaliteit te realiseren. Marijje Wijers is namens ZLTO betrokken bij het DAW in Noord-Brabant en het 6^e nitraatactieprogramma en grondwaterbeschermingsgebieden.

In totaal hoopt zij 183 agrarische ondernemers in Noord-Brabant te motiveren aan de slag te gaan met het verbeteren van de grondwaterkwaliteit. "Niet alleen de koplopers, maar alle agrariërs in het gebied. Daarvoor moeten we maatwerk bieden. Boeren willen weten 'hoe verbeter ik op mijn grond de waterkwaliteit?'"

Intensieve begeleiding

Iets meer dan 180 agrariërs wonen in de acht kwetsbare grondwaterbeschermingsgebieden van Noord-Brabant. Zij worden tijdens het vier jaar durende project 4 keer per jaar bezocht door Wijers en haar collega's. "We bespreken welke maatregel de boer neemt om nutriënten efficiënter te benutten. Daarna volgen we de boer bij het nemen van die maatregel. Hoe gaat het, voldoet de uitkomst aan de verwachtingen? We pakken één perceel per keer aan, om een focus te krijgen en hoe klein ook, verschil te zien."

Door zo langdurig intensieve begeleiding te bieden, hoopt Wijers een verandering te realiseren. "Als goed bodem- en waterbeheer makkelijk was, hadden we het allang gedaan." De complexiteit zit hem volgens Wijers in het feit dat alles op een boerderij met elkaar samenhangt. "Wat goed is voor de bodem, kan nadelig zijn voor het ruwvoer van je koeien bijvoorbeeld. Wij puzzelen samen met de boer wat zowel voor de waterkwaliteit als voor hem goed is." Deels door een-op-een gesprekken, maar ook door huiskamergesprekken te organiseren waar adviseurs hun kennis delen.

Samenwerking tussen partijen

In de eerste 4 maanden zijn al meer dan 60 agrariërs benaderd. Vrijwel iedere ondernemer is enthousiast en wil deelnemen. Volgens Wijers is het project krachtig door een persoonlijke benadering, maar ook doordat de boer zelf beslist met welk perceel hij aan de slag wil. "Op welk perceel is met bodemmaatregelen de meeste winst te behalen? Waar worden nutriënten het minst benut? Dat weet de boer het best."

Ook de grote betrokkenheid van verschillende partners, maakt het project sterk. "Teeltadviseurs, loonwerkers, burgers, en ook Brabant Water, iedereen wordt betrokken. De boer is een onderdeel van een systeem en dat hele systeem moet mee."

Betrokkenheid Brabant Water en provincie Noord-Brabant

Wijers waardeert de betrokkenheid van Brabant Water en provincie. "Brabant Water wil dat de kwaliteit van het grondwater verbetert, ten behoeve van het drinkwater. Dankzij hun stimulans, niet alleen financieel, weten we verschillende projecten met elkaar te verbinden en zo samen met de boeren het bodem- en waterbeheer te verbeteren in Noord-Brabant."

3 Landbouwportaal Noord-Holland succesvolle tool voor maatregelen water en bodem

Het Landbouwportaal Noord-Holland dat in mei 2018 startte, is nu al een succes te noemen. Via www.landbouwportaalnoordholland.nl krijgen boeren en tuinders uit Noord-Holland op een laagdrempelige manier informatie over maatregelen en subsidieregelingen op het gebied van bodem en water. Acht maanden na de lancering dienden al meer dan zeshonderd agrariërs een aanvraag in voor coaching op het eigen bedrijf. Ook subsidies werden aangevraagd. Rond de 700 bedrijven registreerden zich al voor een regeling. Siem Jan Schenk, bestuurder bij Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier, vertelt over het ontstaan van het portaal en waarom het zo'n succes is.

Samen werken aan water en bodem

Siem Jan Schenk vindt dat boeren en waterschappers via het Landbouwportaal Noord-Holland samen werken aan waterbewust ondernemen. Dit portaal is tot stand gekomen vanuit de samenwerking Bodem & Water. Hierin bundelen LTO Noord, de KAVB, de agrarische collectieven, de provincie en de waterschappen in Noord-Holland de krachten. "Belangrijk dat partijen op dit thema samenwerken", zegt Schenk. "We vinden het als waterschap van belang dat vanuit het bedrijfsleven zelf wordt gewerkt aan verbetering van de waterkwaliteit en zoetwatervoorziening. Wij hebben in dit project vooral gefaciliteerd."

Geld en capaciteit voor het DAW

Bij zijn aantreden tot het Dagelijks Bestuur heeft Schenk in de coalitieonderhandeling direct aangegeven dat hij geld en capaciteit wilde hebben om samen met het

bedrijfsleven de DAW-problematieken aan te pakken. "Dat is ook in het akkoord gekomen. Meteen hebben we bijeenkomsten met sectorpartijen georganiseerd waar het idee ontstond voor het Landbouwportaal."

Alles op een plek

Op het portaal vinden agrarisch ondernemers kennis, informatie en een overzicht van maatregelen en subsidieregelingen die bijdragen aan een duurzame bedrijfsvoering en een klimaatbestendig watersysteem. Boeren kunnen via de website een subsidieaanvraag doen. Schenk: "De kracht van het portaal is dat alles op één plek te vinden is en alles direct in gang gezet wordt. Dat maakt het handig en overzichtelijk en brengt beweging op gang. Ondernemers worden zich bewust van de mogelijkheden en kunnen maatregelen in gang zetten."

Door POP3 20 miljoen extra voor verbetering waterkwaliteit

Een alternatief voor POP3

Het Landbouwportaal en de andere activiteiten in het programma Bodem & Water worden gefinancierd met een regionale subsidieverordening en niet via POP3. "Dat is bewust", licht Schenk toe. "Dat maakt de regeling laagdrempelig en beter toegankelijk voor individuele boeren en tuinders. Toch voldoen we ook aan de 'Bestuursvereenkomst POP3 niet grondgebonden regelingen voor waterdoelen', dat is het mooie aan dit alternatief. De POP3-gelden zetten we nu in voor grote projecten."

Interesse van andere gebieden

Het succes van het Landbouwportaal blijft niet onopgemerkt. Andere waterschappen hebben interesse en ook het Ministerie van LNV wil meer weten over de aanpak. "De manier waarop we het georganiseerd hebben, zorgt voor draagvlak. De gelden benutten we daadwerkelijk voor verbetering van waterkwaliteit op de bedrijven zelf. Ondernemers ontdekken de mogelijkheden om hieraan bij te dragen en het waterschap treedt vooral op als adviseur of partner van de ondernemer. Een goede ontwikkeling die we in de toekomst willen uitbouwen en voortzetten."

Binnen het huidige POP3 is het mogelijk om budget over te hevelen van inkomenssteun agrariërs (Pijler 1) naar POP3 (Pijler 2), zodat ook andere doelen gerealiseerd kunnen worden. Met instemming van LTO heeft Nederland 20 miljoen euro overgeheveld van Pijler 1 naar Pijler 2. Met dit doel 'extra middelen voor internationale doelen water' kon gewerkt worden aan het verbeteren van de waterkwaliteit.

In diverse regio's zijn sindsdien door samenwerking tussen provincie, waterschappen, LTO en andere collectieven regionale regelingen ten behoeve van de waterkwaliteit tot stand gekomen. Een daarvan is bijvoorbeeld het 'Landbouwportaal Noord-Holland', waarover u hiernaast meer leest. Andere voorbeelden zijn openstellingen voor fysieke investeringen in Brabant en in Gelderland en de regionale regeling voor fysieke investeringen in Drenthe.

Herziening gemeenschappelijk landbouwbeleid

Na 2020 staat de herziening van het gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB) op de agenda van de Europese Commissie. Er is nog geen definitieve klap opgegeven, maar in het vernieuwde GLB zal waarschijnlijk weer gewerkt worden met twee pijlers. Pijler 1 zal weer inkomensondersteuning zijn, in Pijler 2 is budget voor agrarische natuur, leefbaarheid op het platteland en ondersteuning van jonge landbouwers. Belangrijk verschil met het huidige GLB is dat minimaal 30% van het totale beschikbare budget ingezet moet worden om de afspraken uit het Klimaatakkoord van Parijs 2015 te halen.

4 Gezamenlijk optrekken in DAW-impuls en de Delta-aanpak

In het kader van de DAW-impuls ging het Supportteam DAW in 2018 om tafel met de waterschappen. Per waterschapsgebied brachten we in kaart wat de wateropgaven zijn. Door de leden van het Supportteam was vooraf een analyse gemaakt vanuit het perspectief van agrarische ondernemers. We richten ons daarom in eerste instantie op verbetering van de waterkwaliteit en betere benutting van nutriënten. In 2019 bezoekt DAW nogmaals de waterschappen. Dan willen we ook andere DAW-onderdelen zoals gewasbeschermingsmiddelen en waterkwantiteit bij de analyse betrekken.

Regionale analyse

Parallel aan de DAW-impuls werkten de waterschappen het afgelopen jaar aan het in beeld brengen van de maatregelen die zij willen nemen in en langs hun watergangen. Dit in het kader van de regionale analyses van de Delta-aanpak. De voorgestelde maatregelen worden onderdeel van de Stroomgebiedbeheerplannen 2022-2027. De voorstellen van de waterschappen worden nog besproken met partners in hun regio. Om draagvlak te verwerven, maar ook om de plannen aan te scherpen.

Nationale analyse

WUR en PBL maken modelberekeningen om te beoordelen wat de effecten zijn van de maatregelen die de waterschappen willen uitvoeren. Hiermee wordt duidelijk of de KRW-opgave (Europese Kaderrichtlijn Water) gehaald wordt. Ook effecten van de DAW maatregelen door de landbouw worden meegenomen in de berekeningen.

DAW-impuls

Eind 2017 is het startsein gegeven voor de DAW-impuls, dankzij een extra financiële steun. Vanuit deze aanpak worden ook kennis en gegevens gedeeld met de waterschappen om gezamenlijk tot een plan van aanpak per gebied te komen met haalbare maatregelen voor agrariërs. Dankzij de DAW-impuls kan ook geïnvesteerd worden in extra kennis, zoals de ontwikkeling van het curriculum bodembeheer. Zie ook bladzijde 24.

		2018	2019				2020				2021			
		Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
Landelijk	Landelijke analyses en integratie regionale analyses													
	Opstellen en vaststelling ontwerp nationaal waterprogramma									1-11				
	Inspraak ontwerp nationaal waterprogramma													
	Vaststellen nationaal waterprogramma													22-12
	Plan-MER													
	Opstellen en vaststelling ontwerp nationaal stroomgebiedbeheerplannen									1-11				
	Inspraak ontwerp stroomgebiedbeheerplannen													
	Concept stroomgebiedbeheerplannen													22-9
Vaststellen stroomgebiedbeheerplannen														1-11
Regionaal	Afronding regionale analyses 2017-2018													
	Regionaal gebiedsproces 2019													
	Plan-MER													
	Opstellen en vaststellen ontwerp regionale waterprogramma's									1-11				
	Inspraak ontwerp regionale waterprogramma's													
	Vaststellen regionale waterprogramma's													29-11
Vaststellen ontwerp waterbeheerprogramma's														1-11
DAW	Commitment wateropgave (landbouw en waterschap)													
	Gebiedsdocument Agrarische Wateropgave													
	Kansrijke maatregelen in beeld													
	Kansrijke maatregelen per gebied / bedrijf vaststellen													
	Opstellen uitvoeringsprogramma's en bedrijfswaterplannen									1-11				
	Borging uitvoering in bestuursovereenkomsten													

Van samenhang in tijd naar samenhang in uitvoering

Bovenstaande figuur laat de tijdspaden zien van de DAW-impuls, de regionale analyses en de nationale analyse. Zowel de DAW-impuls als de regionale analyses bieden eind 2019 zicht op de opgaves voor zowel de waterschappen als de landbouw en bijbehorende kansrijke maatregelen in een gebied. In 2020 moeten beide partijen de maatregelen onderbrengen in een helder programma. Vanuit het DAW pleiten we voor afstemming van beide programma's.

Gezamenlijk aan de slag met de Agenda van 't Klooster 5

De landbouw rondom de drinkwaterwinning 't Klooster in Gelderland heeft te maken met extreme droogte. Dit wordt mede veroorzaakt door de drinkwaterwinning, waardoor de grondwaterstand zakt. Boeren en waterschap werken nu gezamenlijk aan voldoende water én waterkwaliteit.

Nieuwe grond heeft beter vochtvasthoudend vermogen

Naar aanleiding van de keukentafelgesprekken zijn drie doelen op papier én in gang gezet. Vitens gaat onderzoek doen of de waterwinning anders ingericht kan worden. Bijvoorbeeld verminderen of dieper boren en meer infiltratie van water in het gebied. De provincie Gelderland heeft kleigrond in andere regio's waar natuur ontwikkeld wordt of een snelweg wordt aangelegd zoals de A15. Deze grond wordt beschikbaar gesteld om de grond in 't Klooster te verbeteren. Op het land van Hobelman is eind 2018 al klei aangevoerd en vermengd met zandgrond. "De grond in ons gebied bestaat uit zachte zandgrond, hierdoor vloeit water snel af. Het heeft ook een laag organisch stofgehalte. De klei die we nu hebben ontvangen, heeft een veel beter vochtvasthoudend vermogen." Ook zijn de boeren en het waterschap gezamenlijk in gesprek om meer water in het gebied vast te houden door de stuwen in de watergangen op te zetten.

Nog meer successen boeken

De eerste positieve geluiden klinken, maar er ligt ook nog een uitdaging voor 't Klooster. 't Klooster is een van de kwetsbare drinkwaterwingebieden waar vanuit het 6^e Nitraatactieprogramma de komende jaren met elkaar gewerkt gaat worden aan het verbeteren van de waterkwaliteit. Projectleider Van Meeteren: "Door de stappen vooruit die zijn gezet, kunnen we de partijen ook uitdagen om op bedrijfsniveau betere resultaten te boeken. Verbeteren van de waterkwaliteit gaat hierbij samen met het verbeteren van het bedrijfsresultaat. Kijk naar je eigen situatie en leer van de situatie van de ander. De positieve energie die nu in dit gebied heerst willen we gebruiken om meer successen te boeken en de droogte te bestrijden."

Door de waterwinning in 't Klooster wordt het grondwaterpeil zodanig verlaagd dat er in juni en juli geen grondwater meer beschikbaar is voor de boeren. "Niet alleen 2018, maar elke zomer is droog voor ons", vertelt melkveehouder René Hobelman uit het gebied. "Droge zomers duren hier gemiddeld 3 weken langer dan in de rest van Nederland. Dat is een probleem".

Voor de landbouw is voldoende water van goede kwaliteit essentieel, vindt ook projectleider Miriam van Meeteren van Aequator. "Het afgelopen jaar zijn de handen ineens geslagen en werken partijen gezamenlijk aan de Agenda van 't Klooster. De eerste concrete acties zijn dit najaar gestart.

Gezamenlijke agenda van 't Klooster

De betrokken partijen LTO Noord afdeling Zuidwest-Achterhoek, Vitens, Waterschap Rijn en IJssel, Provincie Gelderland, Gemeente Bronckhorst, Zoetwater Opgave Oost Nederland (ZON), Proefboerderij De Marke en de landbouw hebben gezamenlijk een plan van aanpak gemaakt. In deze zogeheten gebiedsagenda van 't Klooster hebben droogtebestrijding en bodemgerichte maatregelen de focus.

Informatie ophalen aan de keukentafel

Om inzichtelijk te krijgen wat voor grondeigenaren en -gebruikers belangrijk is, zijn er afgelopen zomer keukentafelgesprekken gevoerd. Van Meeteren: "We hebben geluisterd naar de verhalen van de individuele boeren in het gebied. Hoe is de situatie en waar lopen ze tegen aan?". Hobelman vult aan: "Het is goed om met elkaar in gesprek te zijn. Het gebied is aan zet en gezamenlijk zetten we onze schouders eronder".

De Waterkaravaan groeit in 2018 uit tot een vaste waarde binnen het DAW

6

In 2016 maakte de waterkaravaanbus zijn eerste tocht. Doel van een rit in de bus is waterschappers en agrarisch ondernemers dicht bij elkaar te brengen. Samen werken ze aan schoon en voldoende water. De Waterkaravaan is een verzameling van activiteiten die hieraan een impuls geven: bijeenkomsten, een interactieve website en de Waterkaravaanbus die door heel Nederland langs inspirerende projecten rijdt. Ook in 2018 is goed gebruik gemaakt van alles wat De Waterkaravaan te bieden heeft. Het begint zo langzamerhand een vaste waarde te worden; een mooi middel om het DAW een impuls te geven.

Bijeenkomsten

In het afgelopen jaar organiseerden we vanuit de Waterkaravaan bijeenkomsten voor meer dan 500 boeren. De thema's waren zeer uiteenlopend. Van Kringlooplandbouw tot organische stof in de bodem en van notenteelt in Gelderland tot veldbijeenkomsten in de Koekoekspolder. Een ding hebben ze gemeen: het gaat om kennis delen en inspireren rond de water- en bodemopgaven. De deelnemende boeren waren allemaal positief. In veel gevallen zijn er vervolgacties uit voortgekomen.

Harm Gerrits was razend-enthousiast over de excursie en schreef er spontaan een leuk artikel over. Hij schrijft in zijn afsluitende alinea: "Onder de deelnemers heerst tevredenheid. De agrariërs hebben ons gemotiveerd en het beeld versterkt dat we met het DAW op de goede weg zijn naar schoon water in onze polders en sloten. Sleutels om door te groeien tot een breed gedragen beweging zijn: samenwerken in allianties, aandacht voor de bodem en gebruik van keurmerken. We hebben elkaar in de bus beter leren kennen en afspraken gemaakt voor verdere afstemming tussen het DAW en KRW. Een prima initiatief, deze Waterkaravaan."

Op stap met de Waterkaravaanbus

De bus reed ook in 2018 weer door heel Nederland langs inspirerende voorbeeldprojecten. In totaal maakte de bus 10 ritten met aan boord boeren, waterschappers, provinciaal ambtenaren en andere belanghebbenden. Zelfstandig waterkwaliteitsadviseur Harm Gerrits ging mee met de busrit 'Waterkaravaan Rijn-West' die vanuit Leiden vertrok naar de Bollenstreek en de Hoeksewaard. Deze excursie was georganiseerd door het KRW-stroomgebied Rijn-West en had als doel het netwerk van mensen dat betrokken is bij Rijn-West en het DAW te verstevigen.

Uitbouwen van website agrarisch waterbeheer levert meer bezoekers op

7

De website www.agrarischwaterbeheer.nl is in 2017 compleet vernieuwd. In 2018 hebben we de site op een aantal fronten verder uitgebouwd. Het is een belangrijk platform om de verhalen over het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer te vertellen, om informatie over maatregelen en subsidieregelingen te bundelen en te delen en boeren te inspireren om zelf aan de slag te gaan met water en bodem. Nieuw dit jaar is een interactieve kaart met alle projecten. In een oogopslag kan de bezoeker zien waar welke projecten uitgevoerd worden. Daarnaast zijn we er in 2018 in geslaagd een automatische koppeling met de projectendatabase te realiseren. Het resultaat is een compleet en actueel overzicht van alle lopende DAW-projecten.

Al deze vernieuwingen en het feit we vanuit social media vaker hebben doorgelinkt naar de website, hebben ervoor gezorgd dat het aantal bezoekers is toegenomen ten opzichte van 2017. Een resultaat waar we trots op zijn!

Gebruikers

Heeft in deze periode ten minste één sessie gestart.

23,79%
11.077 versus 8,948

Nieuwe gebruikers

Het aantal nieuwe gebruikers tijdens deze periode.

24,27%
10.932 versus 8,797

Sessies

Het totaal aantal sessies. Een sessie is de periode waarin een gebruiker actief is op de website.

16,51%
15.730 versus 13,501

8 Nitraatmeting vollegrondsgroenten: leren van meetgegevens

De pilot 'Nitraatmeting op vollegrondsgroentebedrijven' is in 2018 van start gegaan. "De eerste metingen zijn verricht," vertelt Niels Zuurbier, voorzitter van de vakgroep Vollegrondsgroenten van LTO Nederland en teler van ijsbergsla en spitskool in Heerhugowaard. "Maar het is nog te vroeg om nu al een duidelijk beeld te schetsen. Het project loopt drie jaar, en die periode is echt van belang om betrouwbare meetgegevens te krijgen."

Gebruiksnormen steeds lager

'Nitraatmeting op vollegrondsgroentebedrijven' is een landelijk project, maar de deelnemers komen vooral uit Noord-Holland, Brabant en Limburg. Daar zitten de meeste telers van vollegrondsgroenten zoals bladgroenten, koolgewassen en prei. "Voor het telen van die gewassen hebt je een bepaalde hoeveelheid stikstof nodig," stelt Zuurbier. "Stikstof bestaat deels uit nitraat. De gebruiksnormen voor nitraat, de hoeveelheid mest die een boer mag toepassen, komen steeds lager te liggen. Daardoor wordt het lastiger om je gewas tot volle wasdom te brengen. Bovendien neemt de vatbaarheid voor ziekten en schimmels toe. Dat kan ertoe leiden dat je meer gewasbeschermingsmiddelen moet toepassen. Geen wenselijke situatie, lijkt me."

Betrouwbare gegevens nodig

"Het 7^e Nitraatactieprogramma komt eraan," vervolgt Zuurbier. "Als de richtlijnen niet worden gehaald, zullen de gebruiksnormen nóg verder naar beneden worden bijgesteld. Dat moeten we zien te voorkomen. En dat begint bij bewustwording

bij de telers. Op basis van een goede set meetgegevens willen we aantonen dat de manier van telen de nitraatuitspoeling naar het grond- en oppervlaktewater bepaalt. Daar kunnen we met elkaar van leren. Hoe kunnen we ervoor zorgen dat de grond meer stikstof opneemt en dus minder nitraat uitspoelt? Moeten we meer aan grondverbetering doen? Voordat je die vragen kunt beantwoorden en relaties tussen bepaalde processen kunt leggen, heb je eerst betrouwbare gegevens nodig. Als het zover is, zullen we informatieavonden organiseren om de opgedane kennis te delen. Het is de bedoeling dat iedere ondernemer dan aanbevelingen krijgt hoe hij om kan gaan met stikstof op het eigen bedrijf."

Uitbreiding aantal deelnemers

In het project wordt samengewerkt door verschillende stakeholders. Naast het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer en de vakgroep Vollegrondsgroenten gaat het om de betrokken waterschappen. Wageningen University Research voert de onderzoeken uit. "Een enthousiaste club," aldus Zuurbier. "We hebben echt het gevoel dat we met onze aanpak op de goede weg zijn. En als het aan ons ligt,

breiden we het project in 2019 verder uit. We hebben nu vijftien deelnemers. Dat mogen er best meer worden. Het liefst ondernemers die hun gewassen op verschillende grondsoorten telen, want ook specifieke perceleigenschappen spelen een rol. Op die manier krijgen we een eerlijk beeld van de feitelijke situatie."

Grondwaterpeilbuizen

In de percelen van de ondernemers die meedoen aan de pilot zijn grondwaterpeilbuizen geplaatst. De deelnemers krijgen een instructie hoe ze daar monsters uit kunnen nemen en kunnen dan zelf het nitraatgehalte meten. De gegevens die verzameld worden hebben onder meer betrekking op de zaai-, plant- en oogstdata, de bemesting in het afgelopen jaar, de stikstofgehalten in de mest en de vruchtbaarheid, textuur en profielopbouw van de bodem.

9 Transparante Polder: inzicht in effect agrarisch handelen op waterkwaliteit

Nauwkeurig meten wat de invloed van agrarisch handelen is op de kwaliteit van het water. Dát is de voornaamste doelstelling van het project 'Transparante Polder'. Het project is in het verslagjaar gedegen voorbereid. Er ligt inmiddels een meetplan klaar én er is een keuze gemaakt voor de sensoren waarmee onderzoeksorganisatie TNO samen met Acacia Water en SenZ2 de metingen vanaf begin 2019 gaat uitvoeren.

Effect op waterkwaliteit door agrariërs

Initiatiefnemer van de 'Transparante Polder' is Marten Dijkstra. De melkveehouder heeft een bedrijf met 60 koeien, gelegen in een 150 hectare metende polder bij het Friese Aldeboarn. Het afgebakende gebied leent zich perfect om erachter te komen welke invloed boerenbedrijven hebben op de kwaliteit van het oppervlaktewater. "De polder telt percelen van vijf agrarische bedrijven, andere bedrijvigheid is er niet," licht Dijkstra toe. "We gaan meten hoeveel water de polder in komt via twee vanuit de boezem gevoede 'inlaten' en er via een 'uitlaat' weer uit gaat. Door meting bij deze punten verwachten we een goed beeld te krijgen welk effect op de waterkwaliteit is toe te schrijven aan agrarisch handelen."

Behoeftte aan cijfers uit de praktijk

Het idee voor het project is ontstaan vanuit een gevoel van onvrede, stelt Dijkstra: "Het mestbeleid kent weinig maatwerk en lijkt vooral gebaseerd te zijn op theoretisch-wetenschappelijke modellen. Goed cijfermateriaal vanuit de praktijk ontbreekt. De 'Transparante Polder' moet daar verandering in brengen. De huidige sensortechniek maakt dat mogelijk."

Bij het meten worden verschillende gegevens vastgelegd. DAW-coördinator Bouwe Bakker: "We kijken naar de hoeveelheid water die de polder in- en uitstroomt. En natuurlijk naar de waterkwaliteit, die je onder meer kunt afleiden van de geleidbaarheid en het nitraatgehalte." Dijkstra vult aan: "Vanuit agrarisch

perspectief hebben we nog wel wat te winnen. Een gesloten mineralenkringloop, dáár willen we naartoe. Als we ervoor kunnen zorgen dat het land de mineralen beter vasthoudt, zal er minder vervuiling in het water terechtkomen. Daar heeft iedereen baat bij. Want alle mineralen die in de sloot verdwijnen, betekenen een verlies voor de boer en extra werk voor het waterschap."

Alles begint bij een goede reeks meetgegevens

Om de uitspoeling van nutriënten van het land te voorkomen, zou het interessant zijn om in de toekomst de sloten rondom de boerderijen te voorzien van een helofytenfilter. En misschien zijn nog meer maatregelen mogelijk. Bakker: "Uiteindelijk willen we naar een situatie waarbij het water dat de polder verlaat net zo schoon is als het inkomende water. Maar alles begint bij een goede reeks meetgegevens. We moeten precies weten waar we het over hebben."

Bakker geeft aan dat hij het volste vertrouwen heeft in de partijen die in het project de handen ineen hebben geslagen. Naast de vijf betrokken agrariërs en het Wetterskip Fryslân gaat het om LTO Noord, Acacia Water, SenZ2 en TNO. Als de resultaten van de 'Transparante Polder' bemoedigend zijn, zal het project worden opgeschaald, verwacht Bakker.

Foto: Marten Dijkstra (rechts) en DAW-coördinator Bouwe Bakker bij één van de 'inlaten' van de Transparante Polder.

10

DAW investeert in kennis met ontwikkeling opleidingsmodule bodembeheer

Samen met Stichting Veldleeuwerik en Aeres Hogeschool Dronten ontwikkelde het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer in 2018 een opleidingsmodule over duurzaam bodem- en waterbeheer. Met dank aan de financiering uit de DAW-impuls kan nu geïnvesteerd worden in goede kennis over de bodem.

Behoeftte aan kennis

Op de landbouwscholen is een tijdlang weinig aandacht geweest voor goed bodem- en waterbeheer. Daardoor is een generatie akkerbouwers opgeleid die veel weet over het leiden van een bedrijf, maar te weinig van wat zich afspeelt in de bodem. Dat stelt Hedwig Boerrigter, directeur van Stichting Veldleeuwerik. Deze kennisplatformorganisatie begeleidt akkerbouwers verspreid over heel Nederland bij verduurzaming. "Het aantal goede bodemexperts in Nederland is op één hand te tellen. Juist boeren willen duidelijkheid, want als de ene adviseur dit zegt over je bodem en de andere dat, dan weet je als akkerbouwer op een gegeven moment niet meer wat je moet doen voor een gezonde bodem."

Belangrijke samenwerkingspartner

Zowel het DAW als Veldleeuwerik zetten zich in voor een vruchtbare, levende bodem en goed waterbeheer. De twee organisaties vinden elkaar in 2017. Boerrigter: "Wat aansprak is dat wij allebei graag samenwerken met boeren die vanuit intrinsieke motivatie aan de slag gaan met duurzaam bodembeheer. Enthousiaste akkerbouwers die beseffen dat de grond hun grootste kapitaal is en daar goed voor willen zorgen."

Boeren aangesloten bij Veldleeuwerik werken aan de hand van een eigen duurzaamheidsplan aan verduurzaming van hun bedrijf en teelt. Ze komen samen in regiogroepen en winnen advies in bij de duurzaamheidsadviseurs en partners van Veldleeuwerik. Aan het einde van het jaar leggen de telers vast welke bovenwettelijke maatregelen zij hebben genomen om hun bedrijven

duurzamer te maken. Zo monitort de stichting kwalitatief de voortgang in verduurzaming. "Op de vraag hoe komen we tot verbeterde waterkwaliteit, stuiten we vaak op het gebrek aan kennis over wat goed bodem- en waterbeheer is."

Opleidingsmodule bodembeheer

Ook het team van het DAW constateert een tekort aan kennis in het werkveld en besluit een cursus over bodembeheer en waterkwaliteit te ontwikkelen. Het wordt gefinancierd uit het DAW-impuls en Aeres Hogeschool Dronten krijgt opdracht een curriculum uit te werken. In 2019 kunnen de duurzaamheidsadviseurs van Veldleeuwerik de opleiding volgen en de kennis verspreiden onder 'hun' akkerbouwers. Hedwig Boerrigter: "Ik vind het heel bijzonder dat DAW in dit gat heeft durven springen. Het DAW investeert in kennis en het vakmanschap."

DAW-programmamanager Geert de Groot sluit zich daar bij aan: "Ik denk dat de opleiding heel waardevol zal zijn voor akkerbouwers, zij zullen met hulp van de duurzaamheidsadviseurs grote stappen kunnen zetten op het gebied van verbeterde waterhuishouding op hun bedrijf. In 2019 zaaien we kennis en we hopen er in dit jaar ook al de vruchten van te oogsten."

De opleidingsmodule zal na dit pilotjaar opengesteld worden voor andere belangstellenden. Boerrigter: "Wij hopen dat de kennis over goed bodembeheer zich als een olievlek onder akkerbouwers zal verspreiden, of ze nou lid zijn van Veldleeuwerik of niet. Voor ons is het geslaagd wanneer wij van telers horen 'ik heb meer begrip van mijn eigen bodem en weet wat te doen.'"

Foto: Hedwig Boerrigter van Veldleeuwerik is blij met de samenwerking met DAW: "Wij werken allebei samen met boeren die vanuit intrinsieke motivatie aan de slag willen met goed bodembeheer."

Enthousiasme voor 'Bewust Boeren' groeit 1 1

Na een wat aarzelende start in 2017 is 'Bewust Boeren Rijnland' in 2018 goed op stoom gekomen. Het project heeft ervoor gezorgd dat veel boeren in het Groene Hart aan de slag zijn gegaan met emissiebeperkende maatregelen. Daarbij konden ze dankbaar gebruik maken van een investeringsprogramma, gefinancierd door Europa en door de provincie Zuid-Holland.

Blauwe Diensten

De voorgeschiedenis van 'Bewust Boeren Rijnland' gaat terug naar 2015. In dat jaar gingen de twee collectieven Rijn & Gouwe Wiericke en De Groene Klaver met de waterschappen om tafel om invulling te geven aan Blauwe Diensten - maatregelen om de waterkwaliteit en de biodiversiteit te verbeteren. "Ecologisch slootschonen bijvoorbeeld," vertelt melkveehouder Mieke Vergeer uit Bodegraven, secretaris van het collectief voor agrarisch natuurbeheer Rijn & Gouwe Wiericke. "Bij het baggeren houd je dan rekening met de flora en fauna in en rond de sloot. Ook het instellen van een bufferzone langs de sloot is een mooi voorbeeld van een Blauwe Dienst. Daarmee creëer je een verschaalde zone, waardoor minder nutriënten in het water terecht komen."

Mobiele drinkbakken

Deelnemers aan 'Bewust Boeren Rijnland' kunnen een subsidie krijgen voor faciliteiten waarmee ze de emissie op en rond hun perceel kunnen beperken. Het gaat daarbij om drinkbakken, veegbezems om het erf schoon te houden, putten voor de opslag van vervuild water en mestoverkappingen die moeten voorkomen dat nutriënten bij een regenbui wegspoelen. "Vooral de veegbezems zijn populair," weet Vergeer. "En de mobiele solar-drinkbakken. Koeien maken daar maar wat graag gebruik van. Ze hoeven voor hun drinkwater niet meer de slootkant in. De slootrand blijft daardoor intact. En minder nutriënten in het water betekent minder plantengroei. Dat scheelt een hoop baggerwerk."

Enthousiasme groeit

Vergeer constateert dat het enthousiasme voor de regeling in 2018 fors is toegenomen. Inmiddels doen 100 van de 180 bij Rijn & Gouwe Wiericke aangesloten boeren mee. Vergeer: "Uitgangspunt bij 'Bewust Boeren Rijnland' is dat deelnemers er wel iets tegenover moeten stellen, in de vorm van Blauwe Diensten. Dat kwam in eerste instantie wat moeizaam op gang, maar door mond-tot-mondreclame zie je dat het bewustzijn toeneemt. Steeds meer leden zien dat de tijden veranderen en beseffen dat ze mee moeten veranderen."

Prettige samenwerking

Naast de milieuwinst die wordt geboekt, heeft het project nog een bijkomend voordeel, vertelt Vergeer: "Als collectief zitten we nu in een hele prettige sfeer met de waterschappen om tafel. Iedereen heeft hetzelfde doel voor ogen. Dat komt de samenwerking echt ten goede." Ondertussen is voorgesorteerd op een vervolg van 'Bewust Boeren Rijnland': er is een aanvraag ingediend om het investeringsprogramma te verlengen. "Ik verwacht dat onze aanvraag in de loop van 2019 wordt goedgekeurd," aldus Vergeer.

12 Samen werken aan een weerbaarder watersysteem

De zomer van 2018 gaat de geschiedenisboeken in als een van de droogste zomers van deze eeuw. Vanaf mei tot ver in het najaar was er opvallend weinig neerslag. De gevolgen voor de land- en tuinbouw waren groot. Talloze veehouders kwamen in de problemen met het borgen van hun voervoorraad voor de winter en akkerbouwers zagen fors lagere opbrengsten. Genoeg reden voor LTO Nederland om in actie te komen.

Langdurige droogte

Gerbrand van 't Klooster was voor LTO Nederland nauw bij betrokken bij de droogteaanpak. "Je zag in juni al dat steeds meer boeren problemen kregen met de droogte", vertelt hij. "In het begin reddden boeren en tuinders zich nog wel. Het is wel vaker wat droger. Dan zie je ook de beregeningsinstallaties op het veld staan. Meestal volgt daarna een nattere periode. In 2018 was dat een ander verhaal. Begin juli begonnen de gevolgen duidelijk zichtbaar te worden. Waterschappen kondigden beregeningsverboden af. De tweede maaisnede stelde weinig voor. Kortom, boeren hadden goede redenen zich zorgen te maken en trokken bij LTO aan de bel".

LTO Nederland in actie

Alle bedrijven hadden te maken met droogte, zij het dat de gevolgen per bedrijf en regio nogal verschillend waren. Van 't Klooster: "Op de droge zandgronden zag je het gras steeds meer verdorren en de mais verpieteren. De gewassen op de kleigronden deden het over het geheel genomen een stuk beter. Zoals voor alle dossiers geldt, bereik je meer door binnen LTO landelijk met de regio's samen te werken en door goede netwerken te hebben. Begin juli organiseerde LTO Nederland een klein team van medewerkers om te bezien welke maatregelen genomen zouden kunnen worden. De bestuurders van LTO Nederland kwamen verschillende keren bij elkaar om de koers en inzet te bespreken."

Breed pakket maatregelen

LTO Nederland bedacht een breed pakket aan voorstellen die boeren konden helpen de droogteproblemen de baas te blijven. Van 't Klooster: "We keken naar de beregeningsverboden en hielden contact met de Unie van Waterschappen over de beschikbaarheid en verdeling van oppervlaktewater om ervoor te zorgen dat de landbouw in het vizier was." Van 't Klooster vond het opvallend dat de maatregelen per waterschappen verschillend waren. "Ook als ze vlak bij elkaar lagen en dezelfde bron van wateraanvoer hadden. Hierover gingen de regionale LTO-organisaties met de waterschappen in gesprek." LTO keek ondertussen naar de fiscale mogelijkheden, het vervroegd betalen van de GLB betalingsrechten en de regels voor vanggewassen om die alvast te mogen oogsten voor ruwvoer. "Daar hadden we Europese toestemming voor nodig. En dat is gelukt. Ook de assurantiebelasting op de brede weersverzekering werd afgeschaft. Het vervroegd uitbetalen van GLB betalingsrechten bleek uitvoeringstechnisch te complex. Daarvoor in de plaats hebben we met LNV een soort garantieregeling af kunnen spreken."

Werken aan een meer weerbaar watersysteem

"De droogte in 2018 zette ons en andere partijen aan het denken over de vraag hoe het watersysteem meer weerbaar te maken, ook tegen droogteperiodes. In Nederland hebben we ons van oudsher vooral gericht op het tegengaan van wateroverlast. Nu moeten we ons ook voorbereiden op langdurige droogteperiodes. Denk aan aanpassing van watersystemen om in de zomer water vast te houden en te bergen." Ook de vitaliteit van de bodem is van belang. Verbetering van de bodemstructuur, minder verdichting en een betere organische stofbalans worden steeds belangrijker. Een uitdaging voor het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer. Het is goed als we daar op anticiperen, de krachten bundelen en samenwerking zoeken met partijen die met ons het verschil kunnen maken."

Ervaringen met droogte uit de praktijk

Koeien & Kansen is een samenwerkingsverband van onder andere zestien melkveehouders en de Wageningen University & Research. Gezamenlijk onderzoeken ze de effectiviteit en uitvoerbaarheid van (voorgenomen) mest- en milieuwetgeving in de praktijk. Omdat het DAW zich bekommert om waterkwaliteit én waterkwantiteit hebben we aan deelnemers van Koeien & Kansen gevraagd hoe zij het uitzonderlijk droge 2018 hebben ervaren.

De beantwoording van de melkveehouders en melkveeprroefbedrijf De Marke resulteerde in een kort rapport met ervaringen. Daar kan het DAW lessen en maatregelen uit halen waarmee we droogteschade in de toekomst mogelijk kunnen beperken.

De belangrijkste conclusies uit het rapport zijn dat de gevolgen van de extreme droogte zeer verschillend zijn. Dat komt door verschillende bodemtypes, maar ook door variatie in neerslagpatronen- en tekorten. De melkveehouders ervoeren de droogte allemaal anders doordat ze verschillende voorraden van ruwvoer beschikbaar hadden op hun bedrijf uit voorgaande jaren. De boeren zijn zich door de droogte er weer extra bewust van dat zorgvuldig inkuilen belangrijk is. Dat betaalt zich namelijk in een droog jaar als 2018 uit.

Als een bedrijf kiest voor beregenen, is het het beste om daarmee op tijd te beginnen zodat het gewas niet uitdroogt. Het is beter bepaalde percelen goed te beregenen, dan alles een beetje constateerden de melkveehouders van Koeien & Kansen.

Er zijn allerlei vragen over de gewasteelt ontstaan door de extreme droogte. Melkveehouders zagen bijvoorbeeld dat blijvend grasland kwetsbaarder is voor extreme droogte dan tijdelijk of jong grasland. Dit vraagt dus aandacht bij kennis- en beleidsontwikkelaars. Meer onderzoek naar maatregelen is hoe dan ook nodig.

Colofon

Titel

Jaarverslag Deltaplan Agrarisch Waterbeheer 2018

Concept en redactie / In opdracht van

Kernteam DAW

Interviews en tekstredactie

Projecten LTO Noord

Foto's

Dick Breddels, Pim Mul, Alex de Haan, Bart Gussinklo, Erik Bennink, Jan Oud, Jan van den Brink
Studio Kastermans, Guus Schoonewille en Wouter Boer

Vormgeving

Conceptum Genemuiden

Drukwerk

Kadaster

Datum

Februari 2019

www.agrarischwaterbeheer.nl

